

AMER MASLO
EMINA MOSTIĆ
(Sarajevo)

PREDAJA O OSVOJENJU JAJCA
U JEDNOJ OSMANSKOJ MEDŽMUI
IZ DRUGE POLOVINE 17. STOLJEĆA

Sažetak

Nakon pada Bosanskog Kraljevstva pod osmansku vlast 1463. godine prostor današnje Bosne i Hercegovine još dugo ostaje mjesto čestih sukoba i preplitanja utjecaja Osmanskog Carstva, Ugarskog Kraljevstva i Venecije. Važno poprište tih dešavanja bio je grad Jajce kojeg su Osmanlije pokušavale zauzeti u više navrata nakon 1463. godine. Akcent ovog rada upravo je na jednoj predaji o osvojenju Jajca koja je sačuvana u medžmui pisanoj u drugoj polovini 17. stoljeća. U ovom radu nalaze se informacije o medžmui koja dosad nije razmatrana u naučnim istraživanjima, o njenom autoru i sadržaju, s posebnim osvrtom na predaju o osvojenju Jajca. Također, kao prilog radu čitateljima je ponuđena transkripcija i prijevod teksta koji se odnosi na opsadu i osvojenje ovog kraljevskog grada. Ovaj rukopis je također vrijedan izvor za proučavanje toponomastike prostora Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Medžmua, Mehmed Čelebi, Jajce, Osmansko Carstvo, Bosansko Kraljevstvo.

Osmansko osvajanje značajnog dijela srednjovjekovne bosanske države 1463. godine predstavlja jednu od prijelomnih godina u bosanskohercegovačkoj historiji. Spomenuta godina, u kojoj je smaknut Stjepan

Tomašević, posljednji bosanski kralj, u gotovo svim historiografskim radovima koji su se bavili ovim periodom označava i kraj srednjovjekovnog razdoblja i početak osmanske vladavine u Bosni.¹ Međutim, Osmanlije su praktički imale upravu nad nekim prostorima u Bosni i prije 1463. godine, dok, s druge strane, pojedine važne utvrde Bosanskog Kraljevstva ni dugo vremena nakon smrti kralja Stjepana Tomaševića nisu došle pod vlast Osmanskog Carstva, tako da je ovaj prostor i poslije spomenute prijelomne godine ostao mjesto čestih sukoba i preplitanja utjecaja Osmanskog Carstva, Ugarskog Kraljevstva i Venecije.² Već u ljetnim mjesecima 1463. godine, nakon što je sultan Mehmed II napustio prostor Bosne, različiti politički akteri, krenuvši od papske kurije pa

¹ Pregled historiografije o padu Bosanskog Kraljevstva vidjeti kod: Emir O. Filipović, "Historiografija o padu Bosanskog Kraljevstva", u: *Stjepan Tomašević (1461.-1463.): slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, ur. Ante Birin, Hrvatski institut za povijest - Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb - Sarajevo, 2013, 11-28.

² O dešavanjima nakon osvajanja Jajca od strane sultana Mehmeda II i ubistva kralja Stjepana Tomaševića vidjeti kod: Сима Ћирковић, "Властела и краљеви у Босни после 1463. године", *Историски гласник*, 3, Орган Историског друштва НР Србије, Београд, 1954, 123-131; Ђуро Тошић, "Ослобађање Јајца од Турака 1463. године", *Радови Филозофског факултета у Српском Сарајеву*, 2, Филозофски факултет, Српско Сарајево, 2000, 217-226; Ђуро Тошић, "Учешће Косача у ослобађању Јајца од Турака 1463. године", у: *Српска проза данас : Косаче оснивачи Херцеговине / Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи*, Научни скуп историчара у Гацку, ур. Радослав Братић, Билећа: Просвјета; Гацко: Просвјета; Београд: Фонд «Светозар и Владимир Ћоровић», Билећа – Гацко - Београд, 2002, 464-475; Ђуро Тошић, "Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca od Turaka 1463. godine", u: *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) - slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva: Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, ur. Ante Birin, Hrvatski institut za povijest - Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb - Sarajevo, 2013, 99-108; Enes Pelidija, "Stanje u Bosni neposredno poslije gubitka srednjovjekovne državnosti", u: *Osmansko osvajanje Bosanske kraljevine*, ur. Sedad Bešlija, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2014, 9-30; Emir O. Filipović, "Minor est Turchorum potentia, quam fama feratur... Contributions History of Bosnia in the Second Half of 1463", у: *Пад Босанског краљевства 1463. године*, ур. Срђан Рудић, Дубравко Ловреновић, Павле Драгичевић, Историјски институт Београд, Филозофски факултет Сарајево, Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Сарајево -Бања Лука, 2015, 195-226; Srđan Rudić, "Bosnian nobility after the fall of the Kingdom of Bosnia in 1463", у: *Пад Босанског краљевства 1463. године*, ур. Срђан Рудић, Дубравко Ловреновић, Павле Драгичевић, Историјски институт Београд, Филозофски факултет Сарајево, Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Сарајево - Бања Лука, 2015, 273-290.

sve do bosanskih plemića, inicirali su pitanje ponovnog zauzimanja bosanskih gradova kojima su upravljale Osmanlije.³ Poseban interes za to pokazivala je Venecija, kojoj se skupina bosanskih velikaša obraćala tražeći pomoć, te Ugarsko Kraljevstvo.⁴ Ugovorom iz Petrovaradina iz druge polovine 1463. godine dogovoreno je zajedničko djelovanje ovih saveznika protiv Osmanskog Carstva, pri čemu je za akcije u Bosni bio zadužen Matijaš Korvin, ugarski kralj.⁵ Korvin je sa svojom vojskom, uz veliku pomoć hercega Stjepana Vukčića Kosače,⁶ prije Božića 1463. godine zauzeo Jajce i niz drugih tvrđava u Bosni.⁷ Od tog momenta Jajce, odnosno Jajačka banovina, uz Srebreničku banovinu,⁸ iz perspektive onovremenih kršćanskih država zapadne Evrope počinje predstavljati *antemurale christianitatis*.⁹ Istovremeno, Osmanlije su nastojale da

³ E.O. Filipović, "Minor est Turchorum potentia", 197-207.

⁴ Sime Ljubić, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga X (1453-1469), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1891, 261; S. Rudić, "Bosnian nobility", 106.

⁵ S. Ljubić, *Listine*, X, 272-274; Велимир Стефановић, Ратовање краља Матије у Босни и његови односи с папском куријом и чешким краљем у ствари акције против Турака, Издање књижаре Славике, Нови Сад, 1932, 8; Norman Housley, *Crusading and the Ottoman Threat 1453-1505*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 87, 120.

⁶ S. Ljubić, *Listine*, X, 350-356; Сима Ћирковић, Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба, Научно дело, Београд, 1964, 258-259; Ђ. Тошић, "Учешће Косача у ослобађању Јајца", 464-470.

⁷ Сима Ћирковић, Историја средњовековне босанске државе, Српска књижевна задруга, Београд, 1964, 332.

⁸ Srebrenička banovina pod osmansku vlast je pala 1512. godine kada ju je osvojio bosanski sandžakbeg Firuz-beg, mada ne treba isključiti mogućnost da je Ugarska u narednoj deceniji ponovo vraćala upravu nad Srebrenikom. Ključni detalj i za Srebreničku, kao i za Jajačku banovinu, jeste pobjeda vojske sultana Sulejmana na Mohaču 1526. godine, poslije čega se osmanska vlast na ovim prostorima dodatno učvrstila. Vidjeti: Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975, 37-40; Јелена Мргвић, Северна Босна: 13-16. век, Београд: Историјски институт, Београд, 2008, 157-161; Kemal Bašić, "Osmanlije i sjeveroistočna Bosna u XV stoljeću", u: *Osmansko osvajanje Bosanske kraljevine*, ur. Sedad Bešlija, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2014, 68-72.

⁹ O značaju Jajačke banovine, kao jedne od tampon-zona između "kršćanskog zapada" i Osmanskog Carstva, svjedoče i pisma Matijaša Korvina. U pismu iz septembra 1464. godine, koje je ugarski kralj uputio caru Fridrihu, on ga upoznaje o značaju Jajca za kršćanski svijet i o borbama sa "najgorim neprijateljem" pred tim gradom: "*Nos qui fere soli scimus, quanti momenti locus ille sit toto nomini christiano, pergimus ecce cum his quas habemus copiis ad repellendum ab obsidione infestissimum hostem, et licet omnium mortalium destituti simus auxilii,*

uspostave stabilnu vlast nad ovim prostorom znajući od kakve je on važnosti u njihovoj ekspanzionističkoj politici prema ostatku Evrope. Već naredne, 1464. godine, Osmanlije su pokušale da ponovno zauzmu Jajce, ali njihov pokušaj je završio neuspjehom.

Dešavanja oko Jajca u drugoj polovini 15. stoljeća zainteresirala su brojne hroničare i savremenike, pa tako informacije o osmanskoj opsadi Jajca donose, između ostalih, u svojim djelima Tursun Bey, Mehmed Neşri, Oruç Bey, Enveri, Jörg iz Nürnberga, Konstantin iz Ostrovice, Kritobul s Imbrosa i Antonio Bonfini.¹⁰ Interesiranje za osmansko-ugarske sukobe oko Jajca nije prestajalo ni u narednim stoljećima, što je

freti tamenope divine clementine non tam privatam quam publicam defensionem constanter aggredimur, si saltem negotia et facta illa castrorum salva et integra reprimere poterimus.” U drugom pismu, koje je Korvin 1465. godine uputio u Rim, on spominje da ga osmanski sultan napada treću godinu zaredom. Ugarski kralj u tom pismu, između ostalog, navodi da je jedan od sultanovih ciljeva osvajanje Jajca, koje je uz Beograd predstavljalo ”vrata” za osvajanja prema Dalmaciji, Istri, Italiji i Njemačkoj: ”*Tedet, inquiunt, vite sue, nisi duobus his locis Nandoralba et Jaicza e vestigio potiatur, quorum primum ad Ungariam, Poloniam, Bohemiam; alterum ad Dalmatiam, Istriam, Italiam et Almaniam sibi ianuam futuram putat.*” Vilmos Fraknoi (ed.), *Mátyás Király levelei. Külügyi osztály (Első kötet 1458-1479)*, Magyar tudományos akadémia, Budapest, 1893, 63, 82-83. Vidjeti: Paul Srodecki, *Antemurale Christianitatis. Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit*, Matthiesen Verlag, Husum, 2015.

¹⁰ Tursun Beg, *The History of Mehmed the Conqueror*, ed. Halil Inalcik, Rhoads Murphey, Bibliotheca Islamica, Minneapolis - Chicago, 1978, 53-55; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, Yayınlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, 767-769; *Oruç Beğ Tarihi*, u: *Üç Osmanlı Tarihi*, Hazırlayan: Hüseyin Nihal Atsız, Ötügen Neşriyat A.Ş., İstanbul-Aralık, 2011, 95; Enveri, *Fatih Devri Kaynaklarından: Düsturname-i Enveri, Osmanlı Tarihi Kısmı 1299-1466*, ed. Necdet Öztürk, Kitabevi, İstanbul, 2003, 61, 68; Jörg von Nürnberg, *Geschicht von der Turckey*, Memmingen, 1482/1483 (digitalizirano izdanje Jörgove hronike iz Bayerische Staatsbibliothek, <https://bildsuche.digitalesammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00031023&pimage=5&v=100&nav=&l=de>, pristupljeno: 25.2.2019. u 12:32); Jozo Džambo, ””Geschicht von der Turckey” Jörga iz Nürnberga s izvješćem o propasti Bosne 1463. godine”, u: *Zbornik radova o fra Andelu Zvizdoviću (1498-1998)*, ur. Marko Karamatić, Franjevačka teologija – Franjevački samostan, Sarajevo - Fojnica, 2000, 252; Константин Михайлович из Островице, Јаничарове успомене или турска хроника, приредио Ђ. Живановић, Споменик Српске академије наука, CVII, Одељење друштвених наука, Нова серија 9, Београд, 1959, 52; Tihomira Mršić, ”Kritobulov opis osmanske opsade Jajca 1464. godine”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 57/2007, Orijentalni institut, Sarajevo,

sasvim razumljivo ako u obzir uzmemo činjenicu da su sjeverni dijelovi Bosne bili od izuzetne važnosti u već spomenutoj ekspanzionističkoj politici Osmanskog Carstva. Da su predaje vezane uz opsadu i osvajanja Jajca bile prisutne i u kasnijim vremenima svjedoči i jedna medžmua iz druge polovine 17. stoljeća u kojoj je autor nekoliko završnih stranica posvetio osmanskom pokušaju zauzimanja Jajca.¹¹

Spomenuta medžmua, koliko nam je poznato, nije bila predmet istraživanja u dosadašnjoj historiografiji. Prilikom izrade ovog rada korišten je digitalizirani rukopis iz İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, zaveden pod signaturom Bel.Yz.K.1054. Rukopis se sastoji od 33 lista, a sastavljen je krajem 17. stoljeća. U katalogu biblioteke medžmua je zavedena kao djelo koje sadrži ilahije te prijepis djela Sirâcu'l-Kulûb (*İlahiler ve Kitab-ı Seracel-kulûb*).¹² Osim spomenute predaje o osvojenju Jajca i nekoliko informacija iz vlastitog života, autor je zapisivao i kaside, dove, te različite savjete vezane uz zdravlje i svakodnevni život. Centralno mjesto u medžmui zauzima prijepis djela Sirâcu'l-Kulûb.¹³ Također, medžmua sadrži i podatke o prikupljanju poreza, ušura i resm-i çifta¹⁴ manjih mjesta oko Jajca.¹⁵ Posebna pažnja u ovom radu posvećena je predaji o osvajanju Jajca, koju je autor zabilježio 1090/1679. godine.¹⁶

2008, 247-254; Antonii Bonifinii, Rervm Vngaricarvm decades qvatvor cvm dimidia, Basileae (Basel), 1568, 560-561.

¹¹ O medžmuama vidjeti: Rašid Hajdarović, "Rukopisne medžmue", *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, Godina X-XI – Knjiga X-XI, Arhiv Bosne i Hercegovine - Društvo arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1970/1971, 311-314.

¹² Sirâcu'l-Kulûb je prozno djelo koje se pripisuje autoru Ahmedu Dâ'iju. To je djelo vjerskog karaktera kojeg čine odgovori na 70 pitanja koja su postavljena poslaniku Muhammedu, hz. Aliju i ashabima. Djelo također čine i pripovijesti iz života poslanikâ islama koji su spomenuti u Kur'anu. Yakup Karasoy, "Sirâcü'l-Kulûb ve Eserdeki Hayvan Tespikleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, vol. 19, Konya, 2006, 20.

¹³ İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Koleksiyon: Yazma Eserler, signatura rukopisa: Bel.Yz.K.1054, fol. 15v – fol. 28r, u daljnjem tekstu: Bel.Yz.K.1054. Autor medžmue navodi podatak da je ovaj prijepis završen 1684/1685. godine (1096. h).

¹⁴ Vidjeti: Ahmet Tabakoğlu, "öşür", TDV İslâm Ansiklopedisi, vol. 34, İstanbul, 2007, 100-103; Feridun Emecen, "Çift resmi" TDV İslâm Ansiklopedisi, vol. 8, İstanbul, 1993, 309-310.

¹⁵ Bel.Yz.K.1054, fol. 5r, fol. 10v, fol. 11r, fol. 29r.

¹⁶ Bel.Yz.K.1054, fol. 31v.

Sastavljač medžmue je izvjesni Mehmed Čelebi,¹⁷ koji nam u samom djelu ne otkriva previše biografskih podataka. Ono što saznajemo iz rukopisa jeste da je Mehmed Čelebi bio učesnik u Kandijском ratu (1645-1669) te da mu se u periodu u kojem je sastavljao medžmuu rodio sin.¹⁸ Na osnovu drugih podataka sačuvanih u medžmui može se zaključiti da je najvjerojatnije bio angažiran kao državni povjerenik za prikupljanje resm-i čifta i ušura. Naime, na nekim mjestima u medžmui susrećemo popise sakupljenog poreza u nekim manjim mjestima oko Jajca, dok se na marginama pojedinih stranica nalaze informacije o cirkulaciji novca između različitih aktera.¹⁹ U skladu s činjenicom da je, barem značajan dio svog života, bio stacioniran u Jajcu, da je sakupljao resm-i čift u selima oko Jajca te da je izuzetno dobro poznao geografiju srednje i sjeverozapadne Bosne, može se pretpostaviti da se radi o čovjeku koji je rodom iz Jajca ili je ondje duže vremena službovao. Činjenica da je na kraju djela zabilježio predaju o osvojenju Jajca, koja se dešavala dva stoljeća ranije, svjedoči o značaju ovog mjesta za autora. Teško je na osnovu medžmue navesti više informacija o Mehmedu Čelebiju. Na prostoru Osmanskog Carstva, pa i u samoj Bosni, u ovom vremenskom okviru djelovao je veliki broj ljudi koji su zabilježeni pod imenom Mehmed Čelebi. Ipak, prateći hronologiju, potrebno je ostaviti otvorenu mogućnost da bi autor ove medžmue mogao biti Mehmed Čelebi Jajčanin, koji se kao gradski vaiz spominje u risali Šejha Mustafa Gaibije.²⁰

OSVOJENJE JAJCA U MEDŽMUI MEHMEDA ČELEBIJA

U periodu između 12. jula i 22. augusta 1464. godine pred Jajcem su se sukobile vojske Osmanskog Carstva i Ugarskog Kraljevstva, pri čemu Osmanlije nisu uspjele da vrate upravu nad Jajcem.²¹ Upravo o ovom neuspješnom pokušaju sultana Mehmeda II piše Mehmed Čelebi na samom početku ovog dijela teksta. Prema njegovim riječima, vojsku od

¹⁷ Bel.Yz.K.1054, fol. 2v.

¹⁸ Bel.Yz.K.1054, fol. 2v, fol. 1v.

¹⁹ Bel.Yz.K.1054, fol. 8v.

²⁰ Fejzullah Hadžibajrić, "Risala šejh Mustafe Gaibije", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, Knjiga IV, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 1976, 97.

²¹ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387-1463*, Synopsis, Zagreb - Sarajevo, 2006, 375-376.

50 hiljada vojnika u njenim nakanama osujetila je ugarska vojska. Ugri su svog protivnika potisnuli prema Hercegovini, gdje su prema Čelebiju Osmanlije uspješno osvojile niz mjesta i utvrda.²² Autor međzmue na ovom mjestu, po svemu sudeći, piše o osmanskome pokušaju zauzimanja Jajca 1464. godine. O istom događaju sa sličnim ili istim ishodom pisali su ranije spomenuti Tursun Bey, Mehmed Neşri, Oruç Bey, Enveri, Jörg iz Nürnberga, Konstantin iz Ostrovice, Kritobul sa Imbrosa i Antonio Bonfini.²³ Brojku od 50 hiljada osmanskih vojnika spomenutu u ovoj međzmui treba kritički promatrati i ona je vjerovatno bila znatno manja, iako se slične brojke susreću i u pismu Gerarda de Collisa iz Venecije u kojem on, u drugoj polovini juna 1464. godine, obavještava milanskog hercega da su Osmanlije prodrle u Bosnu sa 40.000 ljudi.²⁴ Također, podatak iz ovog teksta, u kojem autor navodi da su Osmanlije bile prisiljene da prilikom povlačenja ostave značajan broj topova, susrećemo već u dokumentima nastalim neposredno nakon ove bitke. U ispravi koju je ugarski kralj Matijaš izdao u septembru 1464. godine spomenuti su brojni topovi i oružje koje su Osmanlije bile prisiljene ostaviti prilikom povlačenja.²⁵

Zatim Mehmed Čelebi piše o dva brata koji su nakon ovih dešavanja bili kraljevi Bosne. Jedan od njih se zvao Matijaš i stolovao je u Jajcu, dok je drugome ime bilo *Dobroduka(?)*,²⁶ a njegova prijestolnica bila je Srebrenik.²⁷ Nakon pada Bosanskog Kraljevstva i dinastije Kotromanića, Ugarsko Kraljevstvo je uspostavilo dvije banovine, Jajačku i Srebreničku, koje su jasno prikazane kao najveća utvrđenja u Bosni tog vremena i utvrđenja koja su ostala van osmanskog domašaja. Međutim, predaja o dvojici braće pod imenima Matijaš i *Dobroduka(?)* koju nam

²² Bel.Yz.K.1054, fol. 29v.

²³ Vidjeti fusnotu 10.

²⁴ Iván Nagy, Albert Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek Mátyás király korából 1458-1490*, vol. I, Monumenta Hungariae Historica IV - Acta Extera-Diplomáciai emlékek, Budapest, 1875, 278.

²⁵ Lajos Thallóczy, Sándor Horváth, *Jajcza (bánság, vár és város) története. 1450-1527*, Monumenta Hungariae Historica, 1/40, Budapest, 1915, 25; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 376.

²⁶ U originalu teksta ime ovog vladara spominje se osam puta, ali nije uvijek napisano na isti način. Oblik imena *Dobroduka* smatrali smo najprihvatljivijim. Bel. Yz.K.1054, fol. 29v, fol. 30r, fol. 30v, fol. 31r, fol. 31v.

²⁷ U originalu teksta Srebrenik je naveden uglavnom kao Šejbenik. Bel.Yz.K.1054, fol. 30r, fol. 30v. Kako su u tom vremenu Jajačka i Srebrenička banovina, kao dihotomne utvrde, bile bedemi odbrane od Osmanlija, izvjesno je da se ovdje radi o tvrđavi Srebrenik.

donosi Čelebi rezultat je kombiniranja različitih predaja koje susrećemo i u drugim djelima ovog tipa.

Matijaš predstavlja vrlo često ime tog vremena pa je, osim ugarskog kralja Matijaša Korvina, nakon osmanskog osvajanja Bosne djelovalo pod tim imenom još nekoliko ličnosti koje u izvorima i literaturi pronalazimo kao proosmanski orijentirane bosanske kraljeve.²⁸ S druge strane, oblik imena *Dobroduka(?)* predstavlja nepoznanicu. U *Putopisu (Evliya Čelebi Seyahatnamesi)* napisanom neposredno prije ove međzmue, Evlija Čelebi je zapisao predaju prema kojoj je postojao latinski kralj koji je sagradio Travnik i više koliba na prostoru današnjeg Sarajeva koje su služile za čuvanje klanca.²⁹ Hazim Šabanović navodi da prilikom spominjanja ovog kralja kao osnivača Travnika u originalu *Putopisa* piše da se on zove “D-v (=u/o)-b-r-v-n-j/i-k/ć”, a kada se on spominje vezano za sagrađivanje koliba na prostoru Sarajevu piše “D-u/o-b-r-u/o-b-i-k/ć”.³⁰ Konstrukcije ovog imena koje spominje Šabanović vrlo su slične onima prisutnim u predaji koju prenosi Mehmed Čelebi. Ukoliko u obzir uzmemo vrijeme nastanka ova dva rukopisa, kontekst o kojem govorimo i činjenicu da se u oba slučaja radi o predajama, smatramo da bi njihovo porijeklo moglo biti isto. Šabanović nudi prijedlog prema kojem bi ispravno čitanje ovog imena bilo Dubrovnik, a oblici navedeni kod Evlije Čelebija bi prema njegovom mišljenju predstavljali tehničku pogrešku.³¹ Kako je i sam Šabanović naveo, u starijim osmanskim dokumentima postoji spomen grada Dubrovnika u pravilnom obliku, a kako se slični oblici imena latinskog kralja javljaju i u međzmu Mehmeda Čelebija možemo izraziti sumnju u Šabanovićev prijedlog da bi ime ovog kralja trebali čitati kao Dubrovnik.³² U prilog tome ide i činjenica da Mehmed Čelebi među brojnim toponimima navodi i ime utvrđenja

²⁸ Sima Ćirković navodi da se u izvornoj građi javljaju trojica Matija kao marionetski kraljevi Bosne nakon 1463. godine: Matija sin Radivojev, Matija Šabančić i Matija Vojsalić. Ćirković smatra da bi tačno moglo biti rješenje koje je dao Vladimir Ćorović, a to je da bi Matija sin Radivojev u isto vrijeme mogao bit i Matija Šabančić. С. Ћирковић, “Властела и краљеви”, 125-131.

²⁹ Evlija Čelebi, *Putopis - odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1996, 102, 127.

³⁰ Ibid, 102 (napomena br. 46).

³¹ Ibid.

³² Prijedlog *Dobroduka* koji smo ponudili u ovom radu ne smatramo konačnim rješenjem. Dodatnim izučavanjem sličnih rukopisa moguće da će se u budućnosti ponuditi još precizniji prijedlog ili konačno rješenje.

D-u/o-b-r-u/o-v-n-i-k.³³ Da je kralj iz predaja koje susrećemo kod Evlije Čelebija i Mehmeda Čelebija nosio ime Dubrovnik, pretpostavljamo da bi ga autori u skladu s navedenim zaveli tako da mnogo više slični spomenutom topnimu.³⁴

Čelebi prilikom daljnijeg prenošenja predaje *Dobroduku(?)* predstavlja kao pobratima sultana Mehmeda II. Naime, Čelebi piše kako je nakon poraza pred Jajcem Mehmed II poželio ponovo da se vrati u Bosnu. Ovoga puta se prerušio u derviša te je sa svojim suradnicima stigao do tvrđave Srebrenik gdje je živio *Dobroduka(?)*. Prema Čelebijevim riječima uskoro je sultan prepoznat od jednog kraljevog potčinjenog i doveden kod *Dobroduke(?)*, nakon čega su se njih dvojica zbratimila, razmijenila poklone i povelju o međusobnom prijateljstvu, te je *Dobroduka(?)* ispratio sultana nazad u Istanbul.³⁵ Iz teksta dalje proizlazi da se zbog ovog postupka naljutio *Dobrodukin(?)* brat, kralj Matijaš, koji je odlučio da krene u rat protiv brata.³⁶ Predaja koju susrećemo u ovoj medžmui ne predstavlja apsolutnu nepoznanicu, iako su imena glavnih aktera, po svemu sudeći, promijenjena. Naime, priče o sultanovom uhođenju i zbratimljenju s bosanskim kraljem sastavni su dio mnogobrojnih hronika i djela u kojima se pokušava dati odgovor na pitanje zbog čega je ubijen bosanski kralj Stjepan Tomaš.³⁷ Tako Mavro Orbini u svom

³³ Bel.Yz.K.1054, fol. 30r; Mehmed Čelebi misli na stari grad Dubrovnik, u selu Kopošići, u blizini Ilijaša. Vidjeti: Hamdija Kreševljaković, "Stari bosanski gradovi", *Naše starine*, I, Godišnjak Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH, Sarajevo, 1953, 16.

³⁴ Ostaje otvorena mogućnost da je ime ovog bosanskog kralja iz predaja povezano sa oblikom imena starog grada Dubrovnika koje susrećemo u ugarskim dokumentima. Prilikom mirovnih pregovora koje su vodili ugarski kralj Ludovik II i osmanski sultan Selim I, u pismu od 28. marta 1519. godine Ludovik II među brojnim mjestima u Bosni spominje i Dobrownik. Lajos Thallóczy, Sándor Horváth, *Magyarország melléktartományainak oklveltára. Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244-1710*, Codex diplomaticus partium Regno Hungariae annexarum (Comitatuum: Dubicza, Orbász et Szana), Budapest, 1912, 281; Također, među imenima prisutnim u srednjovjekovnoj Bosni susrećemo i ime Dobrovuk, što bi također mogao biti jedan od prijedloga za čitanje imena. Radmilo B. Pekić, "Cernica u doba Kosača", *Hercegovina*, 3, Mostar, 2017, 79.

³⁵ Bel.Yz.K.1054, fol. 30r, fol. 30v.

³⁶ Bel.Yz.K.1054, fol. 30v.

³⁷ O različitim interpretacijama vezanim za smrt kralja Stjepana Tomaša vidjeti: Amer Maslo, "Historiografske interpretacije o smrti bosanskog kralja Stjepana Tomaša", *Radovi Filozofskog fakulteta (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, knjiga 5, Filozofski fakultet UNSA, Sarajevo, 2018, 189-212.

djelu *Kraljevstvo Slavena*, koje je objavljeno 1601. godine, navodi da je sultan Mehmed II krišom došao u Bosnu kako bi uohodio i vidio tamošnje tvrđave. Ipak, dok je boravio u Jajcu, kralj Tomaš ga je prepoznao te u skladu s narodnim običajima zbratimio se s njim i pustio ga da slobodno ode.³⁸ Gotovo identične priče kasnije prenose Ivan Tomko Mrnavić i Pavle Ritter Vitezović,³⁹ da bi sama priča zaživjela i u hronikama bosanskih franjevaca u 18. stoljeću, pa tako o uhođenju Mehmeda II u Bosni pišu Nikola Lašvanin i Filip Lastrić.⁴⁰ Ovaj podatak prvi je kritički promatrao, već u 19. stoljeću, Ivan Franjo Jukić, izražavajući sumnju u istinitost ovih navoda,⁴¹ dok Antun Knežević u potpunosti odbacuje tvrdnju da je Mehmed II u sastavu svoje izvidnice boravio u Jajcu i zbratimio se s kraljem Tomašem.⁴² Smatramo da je u međzmu Mehmeda Čelebija prenesena upravo predaja o navodnom prijateljstvu koje su sklopili bosanski kralj Stjepan Tomaš i sultan Mehmed II, prisutna u latinskim hronikama i djelima, s tim da ovdje susrećemo promijenjene glavne aktere priče te poneki dodatni podatak poput razmjene povelje o međusobnom prijateljstvu. Mišljenja smo da u svakom slučaju sultan Mehmed II nije lično sudjelovao u izvidnicama pred bosanskim tvrđavama, a samim tim je izostalo i zbratimljenje sultana Mehmeda II s bilo kojim od bosanskih kraljeva. Predaja po svemu sudeći predstavlja rezultat onovremenog diskursa kreiranog s ciljem da popularizira pozitivan stav prema odnosu i "prijateljstvu" sultana spram Bosne i njenog stanovništva.

U nastavku Mehmed Čelebi prenosi detalje borbe između dvojice braće, bosanskih kraljeva. Naime, *Dobroduka*(?) je iz ovih borbi izašao kao pobjednik uz pomoć sultana, koji je u Bosnu stigao na poziv *Dobrodukinih*(?) sinova koje je prethodno preveo na islam te im dodijelio upravu nad sandžacima. Sultan je, prema tekstu ove međzmu, kralja Matijaša prisilio da pobjegne iz Jajca u Kamengrad, a iz Kamengrada

³⁸ Mavro Orbini, *Kraljevstvo Slavena*, ur. Franjo Šanjek, Golden Marketing, Zagreb, 1999, 431.

³⁹ Giovanni Marnavich, "Discorso del priorato della Wrana", ur. Luka Jelić, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, knjiga 3, Sarajevo, 1906, 297; Pavao Ritter Vitezović, *Kronika aliti spomen vsega svijeta vikov*, Zagreb, 1696, 124-125.

⁴⁰ Nikola Lašvanin, *Ljetopis*, Synopsis, Sarajevo - Zagreb, 2003, 133; Filip Lastrić, *Pregled starina bosanske provincije*, Synopsis, Sarajevo - Zagreb, 2003, 160.

⁴¹ Slavoljub Bošnjak (Ivan Franjo Jukić), *Zemljopis i povijestnica Bosne*, Zagreb, 1851, 121.

⁴² Antun Knežević, *Kratka povjest kralja bosanskih*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2009, 295.

u Ključ. Na kraju je sultan zauzeo Ključ, porazio Matijaša te obnovio povelje s *Dobrodukom*(?), kojem je povjerio upravu nad Matijaševim utvrdama.⁴³ Kako se ovi podaci ne poklapaju s izvornom građom i relevantnom literaturom, smatramo da je i ovaj dio teksta rezultat neutemeljene narodne predaje. Ni podaci sa samog kraja ove međžmue nisu podudarni s dosadašnjim rezultatima koje su ponudila relevantna historijska istraživanja, pa tako Čelebi piše kako je Jajce nakon ovih dešavanja ostalo devet godina pod vlašću muslimana, da bi ga 877/1472-1473. godine preuzeli “nevjernici” u vrijeme dok su muslimani klanjali džuma namaz i tom prilikom usmrtili sve prisutne muslimane.⁴⁴ Jajce je prema ovoj predaji pod nevjerničkom upravom ostalo sve do vremena sultana Bajazida, kada su ga muslimani pod svoju vlast vratili 900/1494-1495. godine.⁴⁵ Ovdje je potrebno napomenuti da je Jajačka banovina od strane Osmanlija definitivno osvojena tek 1528. godine, zauzimanjem tvrđave Jajce, za vrijeme sultana Sulejmana i bosanskog sandžakbega Gazi Husrev-bega.⁴⁶

Dio ove međžmue koji se odnosi na predaju o osvajanju Jajca obiluje toponimima, pa se tako spominju brojna mjesta, utvrde i rijeke. Kao tvrđave i mjesta kojima je vladao kralj Matijaš spominju se: Jajce, Travnik, Toričan, Vinac, Uskoplje, Prusac, Sokol, Kaštel, Gerzovo Polje, Jezero, Bočac, Krupa, Zvečaj, Banja Luka i Kotor. S druge strane, navedeno je da je kralj *Dobroduka*(?) vladao sljedećim utvrdama: Srebrenik,⁴⁷ Dubrovnik, Vranduk, Maglaj, Dobož, Dobor, Hodidjed (Saraj), Višegrad, Dobrun i Olovo. Pored toga, spomenute su tvrđave i zemlje u

⁴³ Bel.Yz.K.1054, fol. 30v, fol. 31r, fol. 31v; Matijaševo povlačenje prikazano u ovoj međžmui ima sličnosti sa kretanjem bosanskog kralja Stjepana Tomaševića koji se pod osmanskim pritiskom 1463. godine povukao sve do Ključa, gdje se na kraju predao.

⁴⁴ Bel.Yz.K.1054, fol. 31v. Ovdje je potrebno spomenuti da Ibrahim Alajbegović Pečevija donosi sličnu informaciju. On piše: “...jednog petka u vrijeme dok su muslimani obavljali namaz, nevjernici su iznenada napali, pobili muslimane ili ih zarobili, a mnoge su bacili u okove.” Pečevija ovaj događaj smješta u 1463/1464. godinu (868.h) i ne spominje ponovno osvajanje Jajca od strane muslimana, nego konstatira da je jajačka tvrđava u narednih 68 godina, sve do dolaska Gazi Husrev-bega, ostala u rukama “nevjernika”. Ibrahim Alajbegović Pečevija, *Historija 1520-1576.*, El-Kalem – Orijentalni institut, Sarajevo, 2001, 126.

⁴⁵ Bel.Yz.K.1054, fol. 31v.

⁴⁶ Behija Zlatar, *Gazi Husrev-beg*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2010, 42.

⁴⁷ Vidjeti napomenu 27.

Hercegovini koje je osvojio sultan Mehmed II: Livno, Stržanj,⁴⁸ Rog, Imotski, Mostar, Ljubuški i Blagaj.⁴⁹ Među tvrdavama koje se spominju u kontekstu Matijaševog bijega pred sultanom Mehmedom II navode se Ključ i Kamengrad. Također, spominje se i tvrđava Vratar. Osim ovoga, potrebno je ukazati i na hidronime koji su napisani u tekstu, a to su rijeke Pliva, Vrbas, Una, Sava, Bosna i Drina.

ODLOMAK O OPSADI JAJCA
IZ MEDŽMUE MEHMEDA ČELEBIJA
Transkripcija i prijevod⁵⁰
1090. h / 1679. godina
NEOBJAVLJEN RUKOPIS, POD SIGNATUROM
BEL.YZ.K.1054, IZ İBB ATATÜRK KITAPLIĞI

[fol. 29v]

/1/ **Yāyçe fethin beyān eder** /2/ Ehl-i vuqūf dīlinden Bosna fethinūñ tefşīlidür ki /3/ evvelā Fātiḥ-i İslāmbul olan sultān Meḥemmed ḥān elli biñ ‘asker ile /4/ Bosna’da evvelā Yāyçe qal‘ası üzerine gelüp niçe ‘azīm toplar ile /5/ muḥāşara eyleyüp ve muḥkem döğüp ve lākin zafer bulmayup ve Būdun’dan /6/ ‘azīm-i küffār ‘askerin yetişüp topların / biraqdırup/⁵¹ qal‘ayı istihlāş edüp /7/ ve islām ‘askerūni Herseg’e dođru qaçırdup sultān Meḥemmed ol zamān /8/ İhlevne’yi ve İstrzān qal‘asını ve Roğ ve İmoçqa’yi ve Mostārı /9/ ve Lubuşqa’yi ve Mağlay qal‘asını ve Hersek’de ba‘z-ı memleketi feth edüp /10/ ondan şoñra İslāmbul’a gidüp girü birqaç yıldan şoñra seyyāḥat-i tarīqıyla /11/ Bosna’yı seyr eylemek murād edünüp meger Bosna’nuñ qralları /12/ iki qarandāş edüb birisinūñ adı Matiyāş ve birinūñ adı Dobroduqa⁵² /13/ edüb Matiyāş

⁴⁸ U tekstu stoji İstrzān. Također, Evlija Čelebi je u svom *Putopisu* napisao da je grad Livno sagradio kralj po imenu *Stržanj* (Isterdžan). Evlija Čelebi, *Putopis*, 137.

⁴⁹ U rukopisu stoji Maglaj. Kako ne poznajemo lokalitet pod tim nazivom u Hercegovini, a i prateći slijed i kontekst koji navodi Mehmed Čelebi, naše mišljenje je da se u ovom slučaju radi o Blagaju.

⁵⁰ Transkripcija je prilagođena ZDMG sistemu. Zahvaljujemo se kolegama sa Orijentalnog instituta UNSA, koji su nam svojim savjetima pomogli prilikom pripreme transkripcije i prijevoda teksta.

⁵¹ Naknadno upisana riječ.

⁵² Vidjeti napomene 32, 34.

qraluñ tahtı Yāyçe qal‘āsı olup Yāyçe‘de otururdu /14/ ve Yāyçe‘yi tābi‘ qal‘a’yı Tuvarunik ve Toriç ve Vinçaç ve Usqopyanuñ /15/ Aqhişār ve Şoqol ve Qaştel ve dāhi diger Şoqol qal‘ası ve Gerz ovası ve nehr-i /16/ Pliva üzerinde Gölhişār ve nehr-ü Virbas üzerinde Boçaç ve Qrupa /17/ ve Zveçay ve Bana Luqa ve Qotor ve sā‘ir nehr-i Uyna? ve nehr-i Şava‘ya ve nehr-i Bosna‘ya /18/ varınca olan qal‘alar mezbūr Yāyçe qralı Matiyāşun édüb ve qarandāşı

[fol. 30r]

/1/ olan Dobroduqa‘nuñ tahtı nehr-i Bosna yanında Şeybenik?⁵³ /2/ nāmına bir gāyet qal‘a olup anda sākin édüp ve [...] aña Dubrovnik /3/ ve Bosna üzerinde qal‘ayı Vırandāq ve Mağlāy ve Doboy ve Dob[o]ron/4/ ve hālā Sarāy dēdükleri qal‘ayı [Ho]dod[v]id ve nehr-i Drīn üzerinüñ/5/ Vişēgrād ve Dobrūn ve Qurşun [Olova] ve sā‘ir niçe qal‘a dāhi mezbūr /6/ Dubravqa‘nuñ édüb öyle oliçaq sultān Mehemmed Bosna vilāyetünī seyr etmege /7/ arzu eylemekle bir qaç kimse ile dervīş şūretine girüp Bosna‘ya /8/ ‘azm édüp Bosna memleketünī seyrān ederken qırāl Dobroduqa‘nuñ /9/ sākin olduğı Şeybenik? qal‘asına gelüp misāfir qon[d]uqlayup /10/ yere qonup meger bundan evvel qraluñ musāhharası var idi elçi /11/ şūretine girüp sultān Mehemmed’e İslambul’a varup pādişāhı görüp /12/ bilmekle anda dāhi seçüp qırala haber vērüp qıral dāhi dervişleri /13/ da‘vet eyledükde ol dervişler sultān Mehemmedi qonaqlarında aluqoyup /14/ varduqlarında qıral bunlara ta‘zīm édüp kürsiler üzerine oturdup /15/ ve ol musāhharasına işāret édüp pādişāh qangīsidür deyüsiçün su‘āl /16/ ve anlar dāhi cevāp vērüp bunda gelmedi qonaqlarında qalmışdur qıral dāhi

[fol. 30v]

/1/ dervişlere éydür elbette qonağünüzda olan dervīşünüz /2/ bile gelsün deyü emr eyledükde anlar dāhī pādişāhı getürüp /3/ qırāl istiqbāl édüp ve ta‘zīm édüp kendü kendü kürsiyi şey /4/ gibi altına bir kürsī qoyup sen pādişāhsün paydāş qurup /5/ güzel otur deyü teklif eyledükde ol dāhi inkār édüp ‘āqıbet /6/ bi‘z-zarūrī kendüyi aşikāre ve qırāl bunı qardāş édüp ve biri /7/ birine ba‘z-ı cevāhir-i mefāhid vērüp ve muhkem ‘ahd-unāme biribirisine /8/ vērüp cidd ü ‘adavet olmayup me‘an kendüleri dost dost olalar /9/ ve dūşmāna dūşman olalar ve bir kimseye dēvirmeyüp pādişāh hāzretlerünü /10/ hıziırsuz selāmete çıkarup İslambul’a gönderüp gitdükde Yāyçe qralı /11/ olan qarındāşı Mātiyāş bu ahvāldan haberdār

⁵³ Vidjeti napomenu 27.

olduqda ğazaba gelüp /12/ düřmānūmuz ele girmiş iken niçün haber etmeyüp ıtlāq eyledüñ deyü /13/ qarındāşına muhkem bī-zavr édüp üzerine top ve ‘asker geçüp şeybenik’in? /14/ boynı muhāşara édüp niçe gün döküp līkin ğāyet muhkem qal‘a olmağıyla /15/ buña zafer bulmayup hikmet-i Hodā ile qarındāşı Dubroduqanūñ /16/ ‘avreti kendünüñ gelinüdür ve hemşireleri Yāyçe qal‘asında bulunup /17/ gelinüni ve hemşirelerini haqāreten taşarruf eyleyüp ve saçlarını /18/ kesüp

[fol. 31r]

/1/ qarındāşına şeybenik? qal‘āsına gönd’urup ve sār dāhi /2/ niçe qal‘asūni alup ve memleketünü ğāret ve ihānet ve haqāret⁵⁴ /3/ eyledükde meger merqūm Dobroduqanūñ iki yarar yetişmiş /4/ bahādır oğulları var imiş ol dāhi işbu iki yarar oğlunu /5/ qardāşlūğı olan sultān Mehemmed Hān hāzretlerine İslāmbul’a gönderüp /6/ qarındāşı Mātiyāş eyledügi haqāreti ve ihāneti birbir ‘arz édüp /7/ senüñ içün⁵⁵ benüm başuma neler geldi deyü muhkem şikāyet édüp oğullarınıñ /8/ dāhi İslāmbul’a varduqda sa‘ādetlü pādişāh bunları müselmān /9/ édüp öte yanda bunlara birer sancaq vērüp kendü dāhi ‘azīm-i /10/ ‘asker ile Bosna’ya gelüp cümle qal‘alarünü ve vilāyetünü Mātiyāşun /11/ feth édüp ğīru-qardāşlūğı olan Dobroduqanūñ qrāl /12/ sābıq üzre fi sene 867 tārīhinde temkīn ü teslīm édüp ve Mātiyāşun /13/ Travnīk ve Toruç qal‘asını üzerine gelüp feth édüp ve içine ğāzīler /14/ qoyup Yāyçe üzerine düşüp qrāl Mātiyāş Yāyçe’i boş qoyup /15/ Qamengrad’a qaçup anı dāhi boş qoyup Kluç qal‘asına qaçup /16/ pādişāh hāzretlerini anda qatılınuqda pādişāh hāzretleri Kluç’ı

[fol. 31v]

/1/ muhkem muhāşara édüp bir tarīqıyla feth édüp içine ğāzīler qoyup /2/ ve ğīru-qardāşlūğı olan Dobroduqa qral ile tekrār /3/ muhābbetler ve ziyafetler ve biri birisine hedāyā ve peşkeş geçüp mādēm-ki /4/ kendü nesli dāhi Vardor⁵⁶ qal‘asına ve memleketine tam‘ u dehāl /5/ olunmıya deyü ‘ahd-u-nāmeleri tecdīd ve qal‘alarünü ve memleketlerini /6/ ibqā édüp pādişāh hāzretleri İslāmbul’a⁵⁷ gitdükdēn şoñra qalan /7/ Yāyçe’nün müselmānları bir tarīq ile toquz yıldan şoñra fi /8/ sene 877 tārīhinde küffār cum‘a günü büyük cāmi‘ içinde cümlesin /9/ şehīd édüp

⁵⁴ Vjerovatno *haşāret*.

⁵⁵ Umjesto ‘n’ piše ñ.

⁵⁶ Smatramo da se ovdje radi o tvrđavi Vratar.

⁵⁷ Vjerovatno *İslāmbul’a*.

qal‘ayı feth ederler ve yigirmi iki yıl küffār elinde /10/ qalup girü fi sene 900 tārīhinde sultān Bāyāzīd zamānında /11/ küffārı t̄ā‘ūndan qırılmağa başlayup müselmānlar Gölhişārunuñ /12/ nerdübānlar ile gelüp Yāyçe‘yi feth /13/ édüp bu ana dek islām /14/ elinde qalmışdur ve soñra /15/ Dobroduço qraluñ /16/ nesli qalamayup anuñ dāhi memleketüni /17/ ve qal‘alarūni Āl-i ‘Osmān‘na intiqāl /18/ eylemişdür. Tahrīr fi evāsıt-ı muħarremi l-ħarām - sene tis‘īn ve elf 1090

[fol. 29v]

O osvojenju Jajca

Detaljan opis osvojenja Bosne iz pera znalaca: Sultan Mehmed han, osvajač Istanbula, stigao je sa 50 hiljada vojnika najprije pod jajačku tvrđavu koja se nalazi u Bosni pa je okružio i napao s brojnim snažnim topovima. Međutim, nije uspio osvojiti grad. Iz Budima je pristigla mnoga nevjernička vojska, oslobodili su tvrđavu te prisilili islamsku vojsku da ostavi svoje topove i protjerali ih prema Hercegovini. Tada je sultan Mehmed osvojio tvrđave Livno, Stržanj, Rog, Imotski, Mostar, Ljubuški i Blagaj, te još neke krajeve u Hercegovini, nakon čega se vratio u Istanbul. Poslije nekoliko godina sultan je poželio da krene na put da bi razgledao Bosnu. Međutim, tada su kraljevi Bosne bila dva brata, jedan se zvao Matijaš, a drugi Dobroduka. Prijestolje kralja Matijaša bilo je u tvrđavi Jajce, gdje je stolovao. Spomenuti kralj Jajca Matijaš vladao je i tvrđavama koje su pripadale Jajcu: Travnik, Toričan i Vinac, tvrđavama koje su bile pod nadležnosti utvrde Uskoplje: Prusac, Sokol i Kaštel i druga tvrđava Sokol, potom Jezero, Gerzovo Polje na rijeci Plivi, tvrđave Bočac, Krupa, Zvečaj, Banja Luka i Kotor na rijeci Vrbas i druge tvrđave sve do rijeka Une, Save i Bosne.

[fol. 30r]

Prijestolje njegovog brata Dobroduke bilo je u jednoj prostranoj tvrđavi na rijeci Bosni, koja se zvala Srebrenik. Dobroduka je vladao i tvrđavom Dubrovnik, tvrđavama Vranduk, Maglaj, Doboj i Dobor na rijeci Bosni, tvrđavom Hodidjed koju sada nazivaju Saraj, tvrđavama Višegrad, Dobrun, Kuršun/Olovo prema rijeci Drini te mnogim drugim tvrđavama, i tako će i biti. Sultan Mehmed je poželio da istraži vilajet Bosnu, pa odluči da ode u Bosnu s nekoliko ljudi, ali u derviškoj odjeći. Dok su obilazili Bosnu, stigli su do tvrđave Srebrenik gdje je živio Dobroduka. Tu su odsjeli i spavali na zemlji. Međutim, kralj je imao jednog potčinjenog, koji je u svojstvu izaslanika išao kod sultana Mehmeda u Istanbul i znao kako on izgleda. Odmah je prepoznao (sultana, op.a.) i obavijestio

kralja. Kada je kralj pozvao dervise, oni su sultana brzo ostavili u svojim konacima i otišli kod kralja. Kralj je primio dervise kod sebe, iskazao im počast, stavio ih na stolice. Dao je znak svome potčinjenom, pitajući koji je od njih sultan. Oni su odgovorili da sultan nije došao, da je ostao u njihovim konacima.

[fol. 30v]

Kralj je na to rekao da obavezno dođe i derviš koji je ostao u konaku. Oni dovode sultana, kojeg kralj srdačno dočekuje i ukazuje mu poštovanje. Sultanu ustupi stolicu koja je bila ista kao i njegova. Kada je kralj sultanu rekao: "Ti si padišah, sjedi lijepo i raskomoti se kao moj sudrug", sultan je to prvo odbio, a onda je bio prisiljen da prihvati zamolbu. Kralj se pobratimio sa sultanom pa su jedan drugome darovali dragulje i druge poklone. Razmijenili su povelju u kojoj su obećali da jedan prema drugome neće iskazivati silu i neprijateljstvo, da će prijatelj jednog biti prijatelj i drugog, da će se prema neprijatelju odnositi neprijateljski te da neće kršiti sporazum. Kralj je bez odlaganja izveo padišaha na sigurno i poslao ga u Istanbul. Kada je padišah otišao, kraljev brat Matijaš, vladar Jajca, saznaje za ovaj događaj. Silno se naljutio na svog brata govoreći: "Naš neprijatelj ti je pao u ruke, zašto mi to nisi javio i obznanio, nego si ga pustio?" Pokrenuo je artiljeriju i vojsku na tvrđavu Srebrenik. Danima je vršio opsadu oko tvrđave, međutim, to je bila veoma čvrsta tvrđava i nije je uspio osvojiti. Božijim određenjem, Dobrodukina supruga, Matijaševa snaha i njene sestre našle su se u tvrđavi Jajce. Kao znak poniženja prisvojio je žene, odsjekao im kosu i poslao je svome bratu u tvrđavu Srebrenik.

[fol. 31r]

Osvojio je mnoge njegove utvrde, a njegovu zemlju je svu opljačkao, spalio i uništio. Međutim, spomenuti Dobroduka je imao dva stasala, hrabra sina. On je ta svoja dva sina poslao njegovoj uzvišenosti sultanu Mehmedu u Istanbul. Tamo su predali sultanu detaljan arz u kome se kralj žalio na bratova lukavstva, žaleći se: Šta mi se sve dogodilo zbog tebe! Sultan je učinio da ta dva kraljeva sina po dolasku u Istanbul postanu muslimani i dao im po jedan sandžak na upravljanje. A on sam je s velikom vojskom stigao u Bosnu i osvojio sve Matijaševe tvrđave i zemlju. Predao ih je na upravu svom pobratimu kralju Dobroduki 867. godine. Sultan je došao pred Matijaševe tvrđave Travnik i Toričan, pa ih osvojio i u njih postavio svoju vojsku. Onda je krenuo na Jajce, koje je Matijaš napustio i pobjegao u Kamengrad, pa onda i njega napustio i

pobjegao u Ključ. Kad je pristigao uzvišeni sultan, odlučno je okružio Ključ i nekako ga osvojio, te u njega postavio svoju vojsku.

[fol. 31v]

S pobratimom Dobrodukom je uspostavio prijateljstvo, uživali su u gozbi i predali jedan drugome poklone i darove. Kako njegovo potomstvo ne bi žudjelo za utvrdom Vrtar i zemljama i činilo spletke, obnovili su povelje i učinili upravu nad utvrdama i zemljom stalnom. Nakon što je časni padišah otišao nazad u Istanbul, tvrđava Jajce je nekako ostala devet godina pod vlašću muslimana. Godine 877. nevjernici su u petak, na džumi, u jednoj džamiji usmrtili sve muslimane i osvojili tvrđavu koja je onda dvadeset godina ostala pod vlašću nevjernika. Ponovo je osvojena 900. godine, u vrijeme sultana Bajazida, kada su nevjernici bili pogođeni kugom. Muslimani su došli merdevinama iz Jezera i osvojili Jajce, koje je do danas ostalo pod vlašću muslimana. Kralj Dobroduka nije imao potomaka, a njegove tvrđave i zemlje su prešle u ruke Osmanlija. Svojeručno napisano u drugoj polovini časnog mjeseca muharrema godine 1090.

ZAKLJUČAK

U radu je predstavljena medžmua koju je sastavio Mehmed Čelebi u drugoj polovini 17. stoljeća. Rukopis obima 33 folije čuva se u İBB Atatürk Kitaplığı i zaveden je pod signaturom Bel.Yz.K.1054. Koliko nam je poznato, ranije nije bio predmetom naučnih istraživanja. Autor ove medžmue nije zapisao previše ličnih podataka, ali znamo da se zove Mehmed Čelebi i da je bio učesnik u Kandijskom ratu. Sagledavajući druge izvore iz tog vremena i sadržaj medžmue pretpostavljamo da bi u ovom slučaju moglo biti riječi o Mehmedu Čelebiju Jajčaninu, koji se spominje kao gradski vaiz u risali Šejh-Mustafe Gaibije. Na 33 stranice Mehmed Čelebi je, između ostalog, zapisivao kaside, dove, te različite savjete vezane uz zdravlje i svakodnevni život. Centralno mjesto u medžmui zauzima prijepis djela *Sirâcu'l-Kulûb*. Medžmua sadrži i podatke o prikupljanju poreza, ušura i resm-i čifta u manjim mjestima oko Jajca. Akcent u ovom radu stavljen je na onaj dio rukopisa koji se odnosi na predaju o osvojenju Jajca, koju je Mehmed Čelebi pribilježio 1090/1679. godine. Predaja predstavlja rezultat kompilacije različitih predaja koje susrećemo kako u osmanskim, tako i u latinskim hronikama, a koje se vežu uz period nakon 1460. godine. Ovaj dio rukopisa je

nastao vjerovatno s ciljem da popularizira pozitivan stav prema odnosu i "prijateljstvu" sultana spram Bosne i njenog stanovništva. S obzirom na povezanost autora sa gradom Jajcem, jedan od mogućih ciljeva je i da ukaže na značaj tog mjesta u ovim izuzetno važnim dešavanjima. Rukopisi s ovakvom ili sličnom interpretacijom historijskih događaja ne predstavljaju ništa neobično za period prije pojave kritičke historiografije. Iako iz ovakve vrste predaja često ne crpimo historijske činjenice kao iz prvorazrednih historijskih izvora, one nam mogu otkriti određene podatke o diskursu koji je u vremenu sastavljanja rukopisa vladao prema određenim dešavanjima iz prošlosti. Tako, bez obzira što Mehmed Čelebi nije kritički promatrao predaju koju je zapisao, njegov rukopis nam može poslužiti kao svjedok u sagledavanju odnosa jednog vremena i jedne grupacije ljudi prema osmanskim pohodima u Bosni. Upravo u tome se ogleda važnost i potreba za predstavljanjem i sagledavanjem ovakvih i sličnih rukopisa u recentnoj historiografiji.

AN ACCOUNT OF THE JAJCE CONQUEST IN AN OTTOMAN MECMUA FROM THE SECOND HALF OF THE 17TH CENTURY

Abstract

After the fall of the Bosnian Kingdom under Ottoman rule in 1463, the territory of today's Bosnia and Herzegovina continued to be a place of frequent clashes where Ottoman, Hungarian and Venetian influences intertwined. A prominent scene for these events was the town of Jajce, which the Ottomans tried to occupy on several occasions after 1463. The focus of this paper is an account of the Jajce conquest preserved in a *mecmua* from the second half of the 17th century. This paper contains information about the *mecmua* not considered in previous academic research, about its author and content, in addition to a specific focus on the Jajce conquest. Moreover, appendices to this paper feature both a transcription and a translation of the manuscript related to the siege and later conquest of this royal city. This manuscript also gives valuable insights for toponymical studies of the Bosnia and Herzegovina region.

Key words: Mecmua, Mehmed Çelebi, Jajce, Ottoman Empire, Bosnian Kingdom.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori:

İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Koleksiyon: Yazma Eserler, Belediye Yazmaları, signatura rukopisa: Bel.Yz.K.1054, 33 fol.

Izvori i literatura:

Alajbegović Pečevića, Ibrahim, *Historija 1520-1576*, El-Kalem – Orijentalni institut, Sarajevo, 2001.

Bašić, Kemal, “Osmanlije i sjeveroistočna Bosna u XV stoljeću”, u: *Osmansko osvajanje Bosanske kraljevine*, ur. Sedad Bešlija, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2014, 57-74.

Bonifinii, Antonii, *Rerum Vngaricarum decades qvator cvm dimidia*, Basileae (Basel), 1568.

Bošnjak, Slavoljub (Ivan Franjo Jukić), *Zemljopis i povijestnica Bosne*, Zagreb, 1851.

Ђирковић, Сима, “Властела и краљеви у Босни после 1463. године”, *Историски гласник*, 3, Орган Историског друштва НР Србије, Београд, 1954, 123-131.

Ђирковић, Сима, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Научно дело, Београд, 1964.

Ђирковић, Сима, *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964.

Džambo, Jozo, “‘Geschicht von der Turkey‘ Jörga iz Nürnberga s izvješćem o propasti Bosne 1463. godine”, u: *Zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću (1498 – 1998)*, ur. Marko Karamatić, Franjevačka teologija – Franjevački samostan, Sarajevo - Fojnica, 2000, 239-258.

Emecen, Feridun, “Çift resmi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, vol. 8, Istanbul, 1993, 309-310.

Enveri, *Fatih Devri Kaynaklarından: Düstürname-i Enveri Osmanlı Tarihi Kısmı 1299-1466*, ed. Necdet Öztürk, Kitabevi, İstanbul, 2003.

Evlija Čelebi, *Putopis - odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1996.

Filipović, Emir O., “Historiografija o padu Bosanskog Kraljevstva”, u: *Stjepan Tomašević (1461.-1463.): slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, ur. Ante Birin, Hrvatski institut za povijest - Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb - Sarajevo, 2013, 11-28.

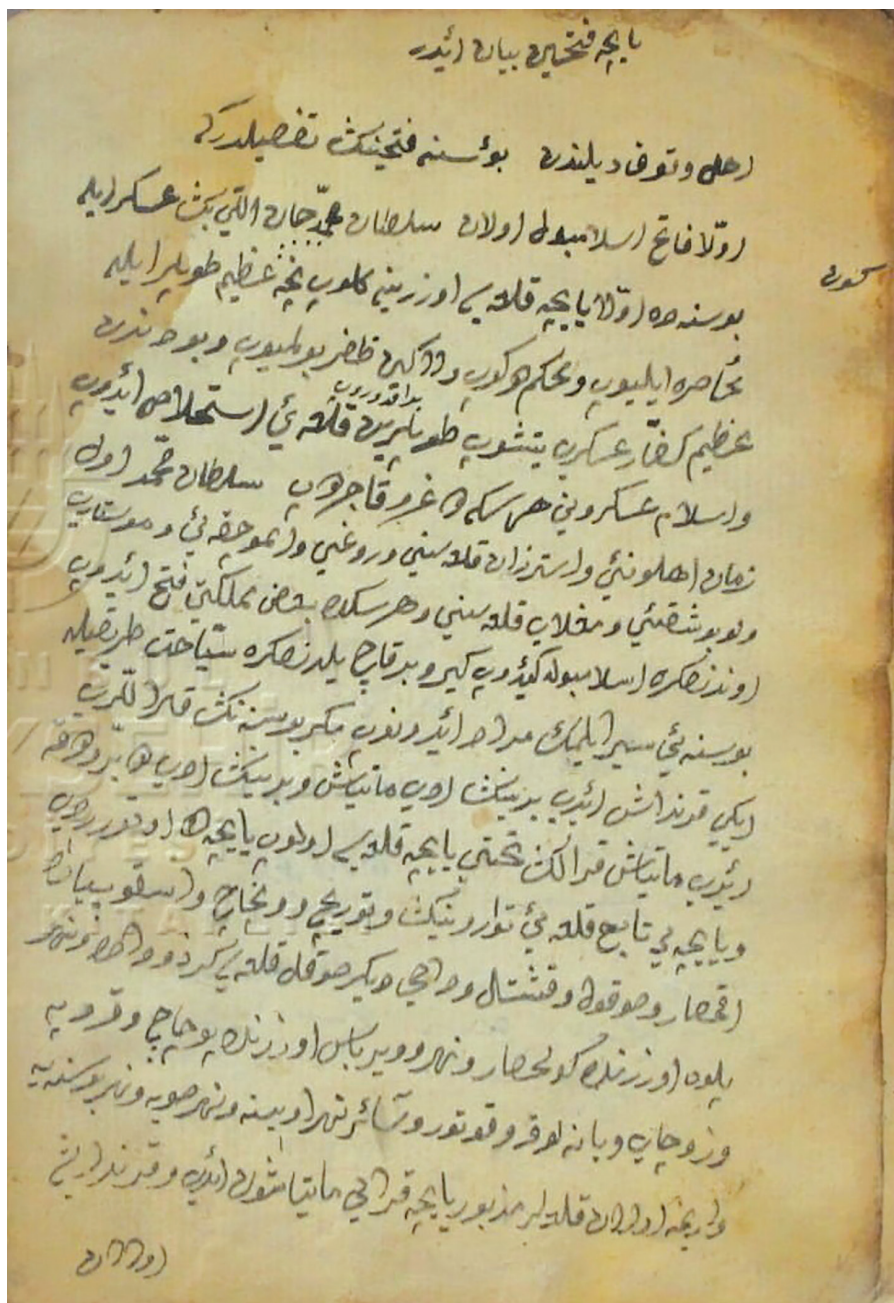
Filipović, Emir O., “Minor est Turchorum potentia, quam fama feratur... Contributions History of Bosnia in the Second Half of 1463”, u: *Пад*

- Босанског краљевства 1463. године, ур. Срђан Рудић, Дубравко Ловреновић, Павле Драгичевић, Историјски институт Београд, Филозофски факултет Сарајево, Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Сарајево - Бања Лука, 2015, 195-226.
- Fraknói, Vilmos (ed.), *Mátyás Király levelei. Külügyi osztály (Első kötet 1458-1479)*, Magyar tudományos akadémia, Budapest, 1893.
- Hadžibajrić, Fejzulah, "Risala šejh Mustafe Gaibije", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, Knjiga IV, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 1976, 95-101.
- Hajdarović, Rašid, "Rukopisne međzme", *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, Godina X-XI – Knjiga X-XI, Arhiv Bosne i Hercegovine - Društvo arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1970/1971, 311-320.
- Handžić, Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975.
- Housley, Norman, *Crusading and the Ottoman Threat 1453-1505*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Jörg von Nürnberg, *Geschicht von der Turkey*, Memmingen, 1482/1483.
- Karasoý, Yakup, "Siräcü'l-Kulüb ve Eserdeki Hayvan Teshihleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, vol. 19, Konya, 2006, 27-52.
- Knežević, Antun, *Kratka povjest kralja bosanskih*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2009.
- Kreševljaković, Hamdija, "Stari bosanski gradovi", *Naše starine*, I, Godišnjak Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH, Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH, Sarajevo, 1953, 7-44.
- Lastrić, Filip, *Pregled starina bosanske provincije*, Synopsis, Sarajevo - Zagreb, 2003.
- Lašvanin, Nikola, *Ljetopis*, Synopsis, Sarajevo - Zagreb, 2003.
- Lovrenović, Dubravko, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387-1463*, Synopsis, Zagreb - Sarajevo, 2006.
- Ljubić, Sime, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike, knjiga X (1453-1469)*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1891.
- Marnavich, Giovanni, "Discorso del priorato della Wrana", ur. Luka Jelić, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, knjiga 3, Zemaljski muzej, Sarajevo, 1906, 279-305.
- Maslo, Amer, "Historiografske interpretacije o smrti bosanskog kralja Stjepana Tomaša", *Radovi Filozofskog fakulteta (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, knjiga 5, Filozofski fakultet UNSA, Sarajevo, 2018, 189-212.

- Михаиловић, Константин, Јаничарове успомене или турска хроника, приредио Ђ. Живановић, Споменик Српске академије наука, CVII, Одељење друштвених наука, Нова серија 9, Београд, 1959.
- Мрغيћ, Јелена, Северна Босна: 13 – 16. век, Историјски институт, Београд, 2008.
- Mršić, Tihomira, "Kritobulov opis osmanske opsade Jajca 1464. godine", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 57/2007, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2008, 247-254.
- Nagy, Iván; Nyáry, Albert, *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából 1458-1490*, I, Monumenta Hungariae Historica IV - Acta Extera-Diplomáciai emlékek, Budapest, 1875.
- Neşri, Mehmed, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, Yayınlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.
- Orbini, Mavro, *Kraljevstvo Slavena*, ur. Franjo Šanjek, Golden Marketing, Zagreb, 1999.
- Oruç Beğ Tarihi*, u: Üç Osmanlı Tarihi, Hazırlayan: Hüseyin Nihal Atsız, Ötüken Neşriyat A.Ş, Istanbul-Aralık, 2011.
- Pekić, Radmilo B., "Cernica u doba Kosača", *Hercegovina*, 3, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru - Studij povijesti, Mostar, 2017, 69-98.
- Pelidija, Enes, "Stanje u Bosni neposredno poslije gubitka srednjovjekovne državnosti", u: *Osmansko osvajanje Bosanske kraljevine*, ur. Sedad Bešlija, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2014, 9-30.
- Ritter Vitezović, Pavao, *Kronika aliti spomen vsega svijeta vikov*, Zagreb, 1696.
- Rudić, Srđan, "Bosnian nobility after the fall of the Kingdom of Bosnia in 1463", u: Пад Босанског краљевства 1463. године, ур. Срђан Рудић, Дубравко Ловреновић, Павле Драгичевић, Историјски институт Београд, Филозофски факултет Сарајево, Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Сарајево - Бања Лука, 2015, 273-290.
- Srodecki, Paul, *Antemurale Christianitatis. Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit*, Matthiesen Verlag, Husum, 2015.
- Стефановић, Велимир, Ратовање краља Матије у Босни и његови односи с папском куријом и чешким краљем у ствари акције против Турака, Издање књижаре Славике, Нови Сад, 1932.
- Tabakoğlu, Ahmet, "Öşür", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, vol. 34, Istanbul, 2007, 100–103.
- Thallóczy, Lajos; Horváth, Sándor, *Magyarország melléktartományainak oklveltára. Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vár-*

- megyék) 1244-1710*, Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum (Comitatum: Dubicza, Orbász et Szana), Budapest, 1912.
- Thallóczy, Lajos; Horváth, Sándor, *Jajca (bánság, vár és város) története. 1450-1527*, Monumenta Hungáriáé Historica, 1/40, Budapest, 1915.
- Thallóczy, Ljudevit, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450.-1527.*, Tisak Kr. Zemaljske tiskare, Zagreb, 1916.
- Tošić, Đuro, “Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca od Turaka 1463. godine”, u: *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) - slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva: zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, ur. Ante Birin, Hrvatski institut za povijest - Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb - Sarajevo, 2013, 99-108.
- Тошић, Ђуро, “Ослобађање Јајца од Турака 1463. године”, Радови Филозофског факултета у Српском Сарајеву, 2, Филозофски факултет, Српско Сарајево, 2000, 217-226.
- Тошић, Ђуро, “Учешће Косача у ослобађању Јајца од Турака 1463. године”, у: Српска проза данас : Косаче оснивачи Херцеговине / Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, Научни скуп историчара у Гацку, ур. Радослав Братић, Просвјета, Билећа; Просвјета, Гацко; Фонд ”Светозар и Владимир Ђоровић”, Београд, Билећа - Гацко - Београд, 2002, 464-475.
- Tursun Beg, *The History of Mehmed the Conqueror*, ed. Halil Inalcik, Rhoads Murphey, Bibliotheca Islamica, Minneapolis - Chicago, 1978.
- Zlatar, Behija, *Gazi Husrev-beg*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2010.

PRILOG

Slika 1. Faksimil početne stranice predaje "O osvojenju Jajca" iz medžmue Mehmeda Čelebija, Bel.Yz.K.1054, fol. 29v